

Методичні поради щодо написання власного висловлення

Тести зовнішнього незалежного оцінювання знань з української мови передбачають перевірку вмінь та навичок, якими володіє учень при створенні власного висловлення. Виконання творчого завдання з'ясовує, наскільки учасник тестування уміє сформулювати і грамотно написати зв'язне повідомлення у вигляді тексту, чи може він проаналізувати поставлену проблему, дати свій варіант її бачення та розуміння. Також важливим є вміння логічно структурувати це повідомлення, дотримуючись правил композиційної побудови тексту і відтворюючи всі її рівні. Отже, що необхідно знати про текст? Як упоратись із написанням творчого завдання?

Почнемо з найголовнішого – з тексту.

“Текст (лат. *textum* – зв'язок, побудова, тканина) – зв'язне письмове чи усне повідомлення, що характеризується змістовою і структурною цілісністю й завершеністю, орієнтацією автора на певного адресата. Складниками тексту виступають речення, а також лексико-граматичні засоби зв'язку речень у цілісну комунікативну одиницю” (Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Єрмоленко. - К., 2001. - С. - 182).

Отже, **текст** – це змістова єдність вищого порядку, ніж речення, в ній можливе панорамне розгортання думок, більший обсяг інформації. Для того, щоб думки набули вигляду зв'язного повідомлення, вони мають бути об'єднані однією темою, яка й формує зміст тексту, визначає його структуру, тобто композицію. Структура передбачає дотримання позицій, які вважаються необхідними для кращого сприймання, розуміння й усвідомлення поданої у тексті інформації. Ці позиції відомі: **вступ, основна частина, висновок**. Важливо, аби всі думки (й у вступі, й в основній частині, й у висновках) мали між собою логічний зв'язок, який у тексті реалізується граматично.

Наші думки, знання, спостереження, споглядання, емоції можуть виражатися вербально - словами, об'єднаними у зв'язний текст. Залежно від характеру викладу думок (тобто мовлення) текст має такі різновиди: **роздум, розповідь, роздум**. Формат зовнішнього незалежного оцінювання передбачає написання власного висловлювання у формі **роздуму**.

Як відомо, **роздум** - такий тип мовлення, який передає хід міркувань мовця, його ставлення до світу, до людей, певних явищ, дій, враження від них. У роздумах відтворюються не лише вербальні здібності мовця, а й його інтелект, обізнаність, психологічні характеристики (тип психіки, темперамент, характер). Як правило, роздум має внутрішню та зовнішню мотивацію, яка стає приводом до міркування (наприклад, якийсь життєвий факт чи подія, прочитана книга чи зустріч із непересічною людиною й ін.)

Для написання власного повідомлення, яке б відповідало логічним, змістовим, композиційним вимогам, слід зрозуміти принципи творення тексту. У висловлюванні, яке ви пишете чи у формі шкільного твору на будь-яку літературну тему, чи у формі власного роздуму, чи репортажу, нарису тощо, завжди має бути проблема - соціальна, психологічна й ін. Саму постановку проблеми, її формулювання висловлюємо у *тезі*, яка є важливим текстоорганізуючим - змістовим, композиційним, логічним - ланцюгом розвитку думки.

Теза - коротко сформульована провідна думка твору, статті, доповіді, правильність якої необхідно довести. У тезі ми презентуємо гіпотезу висловлення проблеми, тож саме теза є відправним пунктом наших міркувань. Для того, щоб шлях розгортання думки, її аргументації та резюмування був правильним, слід чітко сформулювати тезу, виголосивши таким чином проблему. Найчастіше теза складається з одного речення, у якому актуалізовано окреслено проблему, яку слід розгорнути, прокоментувати, а власну позицію аргументувати вдало дібраним і застосованим доказовим матеріалом.

Аргументація має бути переконливою і спиратися на такі рівні: логічність доказів та послідовність їх мовної презентації, доречність аргументів, їх життєвість (тобто конкретність, а не абстрактність) та різноманітність.

Важливим засобом аргументування є *приклад* з творів художньої літератури, історичні факти, власний досвід. Однак варто розуміти, що сила цих прикладів не однозначна; більшої уваги у переконанні мають факти з історії чи життя відомих історичних осіб, які є частиною загального історичного досвіду людства. Залучення до засобів аргументації прикладів із художньої літератури збагачує міркування, підсилює авторську позицію і характеризує вас як вдумливого, розумного читача, обізнаного зі світовою літературою як мистецтвом слова. Однак, не всі пам'ятають зміст творів, що вивчали у школі, не знають літературних героїв та їх творців - авторів. А всі вони могли б стати вашими помічниками, адже обмежень у виборі творів не існує, до ваших послуг увесь контекст світової літератури - від української до зарубіжної.

Удало дібрані аргументи з історичного минулого або сьогодення, з творів художньої літератури чи власного життєвого досвіду допоможуть переконати читача в правомірності ваших думок і засвідчать рівень вашої вікової, знанневої, суспільної та громадянської компетентності. Варто ретельно продумати, наскільки застосований вами аргумент виконує покладене на нього смислове навантаження і логічно вписується у хід вашого міркування. Логічність дуже важлива у викладі вашої точки зору й у переконанні опонента в її слушності.

Логічність виявляється у композиційному структуруванні етапів розгортання думки, послідовному викладі власних міркувань і наведених аргументів, у дотриманні причинно-наслідкових зв'язків між попередньою та наступною думкою, доречністю використаних фактів,

їх смисловою мотивацією. Саме логіка торує шлях до оптимального розуміння думки мовця, зумовлює прийняття, а нелогічність - неприйняття його позиції. Логікою називають здатність людини правильно, тобто логічно мислити, послідовно викладаючи власні міркування.

Окрім логічності важливим змістовим організатором тексту є **послідовність викладу думок**, яка реалізується дотриманням смислових зв'язків між попереднім і наступним реченнями. При цьому попереднє речення, як правило, є смисловим підґрунтям для подальшого розгортання думки. Допомагають логічно й послідовно передати хід думок автора в тексті вставні слова й словосполучення, які унеможливають виявлення власної констатуючої (*на мою думку; я вважаю; як мені здається й ін.*) та емоційної (*на щастя; на радість; на жаль; як не прикро*) позиції автора, визначають черговість застосованих аргументів (*по-перше; по-друге, у першому випадку; з одного боку; з іншого боку*).

Висновок, як правило, конкретніше, ніж теза, яка пропонує гіпотезу вирішення проблеми, абстрактно окреслюючи її ідею. У висновку резюмується чітка позиція автора щодо гіпотетичного розв'язання поставленого питання, і ця позиція є наслідком усього міркування, пошуку потрібної мисленнєвої константи, яка й конкретизується висновком. Допомагають оформити висновок такі слова і вирази: *отже; тож; що ж; як бачимо; підбиваючи підсумки; з огляду на сказане; обміркувавши проблему* тощо. Зверніть увагу на те, що кожен висновок чітко акцентує позицію автора, навіть якщо проблема неоднозначна і знайти її розв'язання складно. Висновок, якщо він: 1) сформульований грамотно й конкретно; 2) послідовно випливає із попередніх міркувань; 3) логічно пов'язаний із висунутою тезою, - свідчить про ваше вміння конструювати мислення і, відповідно, мовлення за законами логіки, послідовності, змістовності. А також демонструє навички структурування думки, вміння побачити головне і другорядне, знайти раціональну зернину в обдумуванні поставленої проблеми.

Для кращого усвідомлення поставленого перед вами завдання створити власне висловлення-роздум за поданою темою, тобто виявити рівень сформованості текстотворчих і мовленнєвих умінь і навичок, наводимо перелік тих мовленнєвих компетентностей, якими має володіти випускник під час виконання відкритого завдання з розгорнутою відповіддю. Він має уміти:

- створювати текст-роздум, дотримуючись структури цього типу мовлення, висловлювати власні думки з приводу запропонованої теми;
- логічно викладати власні міркування й доречно та правильно їх аргументувати;
- добирати приклади з літератури, інших видів мистецтва, історії, суспільно-політичного життя й доречно та правильно їх інтерпретувати;
- наводити приклади з власного життя та пояснювати їх у контексті запропонованої теми;

- дотримуватися необхідного стилю мовлення і використовувати відповідний стиль мовлення;
- добирати точні, виразні мовні засоби для вираження думок, грамотно оформлювати висловлювання згідно з правилами орфографії та пунктуації;
- робити вмотивовані висновки.

Якщо при виконанні творчого завдання ви максимально виявили всі мовленнєві компетенції, були логічні, послідовні та переконливі у доборі аргументів, завершили міркування умотивованим висновком і при цьому засвідчили орфографічну та пунктуаційну грамотність, лексичну, граматичну, стилістичну вправність, ви заслуговуєте на високий бал оцінювання і гарантований успіх.